

VI LÆRER SAMMEN BABY

Sprogindsats der undersøges i forskningsprojektet
Sprog i sundhedsplejen

VI LÆRER
SAMMEN

TRYGFONDENS
BØRNEFORSKNINGSCENTER

Læsevejledning	3
Om forskningsprojektet	4
Hvad er Vi lærer sammen baby?	5
Bioudviklingsteorier	5
Tilknytningsteorier	5
Teorier om social læring	5
Miljøteorier	5
Teorier om sprogudvikling	5
Hvordan kan Vi lærer sammen baby understøtte babyer og større børns udvikling?	6
Tidlig sprogudvikling danner et afgørende fundament for senere læring	6
Sproglige kompetencer	6
Socioemotionelle kompetencer	6
Der er store forskelle mellem børn – og de øges frem mod skolestart	6
Forskellene hænger sammen med barnets læringsmuligheder	6
Et rigt læringsmiljø styrker børns udvikling	7
Resultater af tidligere afprøvninger af Vi lærer sammen	8
Særligt om immigrantfamilier og børn, der lærer flere sprog	9
Modersmålets følelsesmæssige forankring	9
Tilegnelse af to sprog er en ressource	9
Justering af milepæle	10
Kulturelle forskelle i børnerettet kommunikation	10
Børns udvikling	11
Sproglig udvikling de første 12 måneder: Barnets hjerne knækker sprogkoden	11
Vigtige kompetenceområder i den tidlige udvikling: De næste skridt i udviklingen	11
Kompetencer hænger sammen og bygger oven på hinanden	13
Udviklingsoversigt 12-36 måneder	14
Udviklingsoversigt 48-60 måneder	16
Kerneelementer i Vi lærer sammen baby	18
Det faglige fundament: De tre kerneelementer	19
1. Sprog opbygges “fra bunden” (Hvor er barnet nu?)	19
2. Sprog læres sammen (Hvordan virker det?)	19
3. Gør hverdagen sproglig (Hvad gør vi nu?)	20
Materialer til sundhedsplejersken	20
Materialer til forældreindsats	22
Rytmen i den sproglige del af besøget	23
Før besøget: Faglig forberedelse	23
I hjemmet: Observation og kontakt	23
Den fælles samtale: Gennemgang af dialogkortet	23
Afrunding: Forankring i familiens hverdag	23
Grad af gennemførelse	23
Guide til implementering af indsats	24
Besøg 1: Ca. 2.-3. uge	24
Besøg 2: Ca. 1 måned	25
Besøg 3: Ca. 2 måneder	25
Besøg 4: Ca. 5 måneder	26
Besøg 5: Ca. 10 måneder	27
Referencer	28

Læsevejledning

Vejledningen henvender sig til sundhedsplejersker, som skal arbejde med *Vi lærer sammen baby*.

Vejledningen beskriver indledningsvis det forskningsmæssige grundlag for *Vi lærer sammen baby* samt børns sproglige udvikling. Det handler primært om kerneelementerne i *Vi lærer sammen baby* og de konkrete redskaber, der er udviklet til at understøtte jeres arbejde med *Vi lærer sammen*. Derudover indeholder vejledningen gode ideer til planlægning og gennemførelse af *Vi lærer sammen baby*.

Vejledningen er tænkt som et opslagsværk, hvor man nemt skal kunne genbesøge alle elementer i *Vi lærer sammen baby*. Det er en god ide at læse vejledningen fra ende til anden, men fordi vejledningen fungerer som et opslagsværk, vil du støde på flere gentagelser.

Projektet har to hjemmesider: Én har materialer og informationer til forældre (<https://vi-laerer-sammen.au.dk/baby>); én har de samme materialer og informationer, og derudover materialer som kun er for sundhedsplejersker, fx slides fra kompetenceudviklingskurset (<https://vi-laerer-sammen.au.dk/sund>).

Om forskningsprojektet

Sprog i Sundhedsplejen er et forskningsprojekt ved Aarhus Universitet, støttet af TrygFonden, som undersøger effekten af indsatsen *Vi lærer sammen*. Motivationen bag projektet er at hjælpe tidligt med at løse et stort problem for både samfundet og – ikke mindst – individuelle børn: for mange børn i Danmark starter i skole med utilstrækkelige sproglige kompetencer. Det kan ramme alle, men rammer især flersprogede børn og børn i sårbare familier¹. Dette kan have stor betydning for barnets trivsel og udbytte af skolegang og senere muligheder i livet^{2,3}.

Forskning viser, at sproglige uligheder relateret til forskellige socioøkonomiske familiebaggrunde kan spores helt ned til 1-årsalderen, og at der er forskelle mellem familiebaggrunde mht. hvor meget og hvordan man taler med helt små børn⁴. Sundhedsplejersker spiller en central rolle i tidligt at vejlede og støtte forældrene i at skabe et stimulerende sprogligt hjemmemiljø og et nærværende samspil fra livets begyndelse.

Forskningsprojektet undersøger derfor effekten af en nyudviklet sprog- og relationsindsats for familier med nyfødte, som integreres i sundhedsplejens generelle praksis i fem hjemmebesøg i barnets første leveår, ***Vi lærer sammen baby***. Den er en struktureret ramme for formidling af viden om sprogudvikling til forældre, som sundhedsplejersker i forvejen formidler på forskellig måde. Sprogindsatsens del af et besøg forventes at fylde omkring 10 minutter eller mindre. Indsatsens formål er at give sundhedsplejersker et fælles fagligt grundlag til at støtte forældre i at styrke barnets sprog, samspil og tilknytning i de daglige rutiner, familien allerede har. Det er således også en hjælp til at udføre Sundhedsstyrelsens nye anbefalinger om opmærksomhed på barnets sprog og sprogudvikling i hvert af sundhedsplejerskens besøg.

Vi lærer sammen baby er en større indsatspakke til forældre, som giver strategier til at styrke barnets sprog fra fødsel og til indskolingsalder. Til forskel fra

andre indsatser i barnets første leveår, hvor fokus er fx sundhed, trivsel og forældre-barn relation, er denne indsats fokuseret på den sproglige udvikling. Når det er sagt, kan sproglig og relationel udvikling ikke skilles ad, da sprogudvikling netop kræver interaktion i nære relationer.

I regi af sundhedsplejen kommer der ud over tiltaget i barnets første leveår en overbygning i barnets andet leveår, hvor sundhedsplejerskens besøg kun omhandler sprog. Dette tiltag ligger ud over sundhedsplejens sædvanlige arbejde og beskrives i en senere vejledning. Nærværende vejledning handler kun om barnets første leveår og sprogindsats i forbindelse med almindelige besøg fra sundhedsplejersken.

Denne vejledning til *Vi lærer sammen baby* er til dig, der skal afprøve indsatsen. Vejledningen suppleres med et et-dags kompetenceudviklingskursus. Du modtager også materialer til arbejdet med *Vi lærer sammen baby*.

Nedenfor beskriver vi de tre kerneelementer i *Vi lærer sammen baby*, og hvordan du skal arbejde med hvert enkelt element. Det er vigtigt, at du gennemfører så mange af de elementer, der indgår i *Vi lærer sammen baby*, som muligt, så vi kan vurdere, om indsatsen har den ønskede effekt på børnenes sprog og forældrenes støtte af børnenes sprogudvikling. Da vi ved, at det ikke altid er muligt fx på grund af sygdom, beder vi dig om at udfylde et skema hver uge over hvor mange aktiviteter, du har gennemført.

Forskningsprojektet bidrager samlet set med ny viden om gennemførelsen og effekten af en systematisk sprogindsats i sundhedsplejen på forskellige børns sprogudvikling. Vi undersøger desuden, om gennemførelsesgraden har en betydning for børnenes udbytte.

Tak for din hjælp og rigtig god fornøjelse!

Hvad er *Vi lærer sammen baby*?

***Vi lærer sammen baby* er en sprog- og relationsindsats: sundhedsplejersken giver nye forældre enkle strategier til at styrke barnets tidlige sprog og relation med barnet i de daglige rutiner. Indsatsen integreres i udgangspunktet i fem hjemmebesøg i barnets første leveår.**

Vi lærer sammen baby tager udgangspunkt i en række teorier, udviklet indenfor forskellige forskningsområder, som tilsammen giver et billede af, hvordan børn udvikler sig, lærer og trives.

Teorierne er vigtige, fordi de giver os et indblik i den kognitive, følelsesmæssige, sociale og læringsmæssige udvikling, børn gennemgår i barndommen og i skoleårene. Teorierne danner baggrund for det læringssyn, der ligger bag *Vi lærer sammen baby*.

Bioudviklingsteorier¹ fortæller, at mens gener udgør "den grundlæggende plan", har børns erfaringer indflydelse på, hvordan eller om gener kommer til udtryk.

Hjernens måde at fungere på betyder, at læring bygges op fra bunden, og tidlige kompetencer hænger sammen med senere kompetencer, også på tværs af kompetenceområder. Det vil sige, at simple og basale færdigheder tilegnes først og skaber fundamentet for tilegnelsen af mere komplekse færdigheder.

Erfaringer former også hjernens evne til at lære, dvs. jo flere erfaringer et barn har mulighed for at få i skolen og hjemmet, desto bedre bliver hjernen til at lære. Interaktioner er særligt understøttende for hjernens udvikling. Derfor er det afgørende, at elever indgår i mange interaktioner gennem hele skoledagen.

Tilknytningsteorier³ handler om det første følelsesmæssige bånd, der dannes mellem barnet og dets omsorgsgiver, som danner fundamentet for alle barnets fremtidige sociale relationer. Et barn med tryk tilknytning har fået dets følelsesmæssige behov opfyldt i de nære relationer og har nemmere ved at etablere trygge relationer til voksne og børn. En tryk tilknytning giver også større overskud til at tilegne sig viden og lære nyt.

Teorier om social læring⁵ handler om, at børn bl.a. lærer ved at observere andres adfærd enten direkte gennem sociale interaktioner eller indirekte ved at observere omverdenen.

De vigtigste forudsætninger for at observere og lære af sociale interaktioner og omverdenen mere generelt, er evnen til at have en vedvarende opmærksomhed, at kunne lagre og genfinde information i hjernen, at øve det, der skal læres og sidst, men ikke mindst, at være motiveret for at lære.

Forældre samt pædagogisk personale i dagtilbud er derfor vigtige rollemodeller for den læring, børn får mulighed for at få gennem interaktioner i aktiviteter, leg og rutiner og kan hjælpe børn ved at engagere og motivere dem til at lære.

Miljøteorier⁶ ser børns udvikling som et resultat af et komplekst samspil af relationer, der påvirkes af flere niveauer i det omgivende miljø, fra børnenes egen familie til dagtilbud og det bredere samfund.

Hjemmet – og senere dagtilbud og skole – er de vigtigste miljøer for børns udvikling.

Gode relationer og interaktioner i hjemmet og dagtilbuddet er fundamentale for børnenes udvikling. Relationerne går begge veje, dvs. børn bliver påvirket af andre mennesker i det nære miljø, men børnene påvirker omvendt også andre menneskers opfattelser og handlinger.

Teorier om sprogudvikling⁷⁻⁹ trækker i større eller mindre omfang på de mere generelle teorier beskrevet ovenfor, men har særligt fokus på sprog. De "brugsorienterede" teorier understreger betydningen af de sproglige erfaringer, børn har mulighed for at gøre sig i de sociale kontekster, de indgår i.

Børn bruger generelle kognitive kompetencer som opmærksomhed, hukommelse og evnen til at generalisere mønstre, til at finde mønstre i sproget og sprogets sociale kontekst (fx samtaler) og dermed til at lære sprog.

Børn lærer sprog bedre og hurtigere ved, at voksne er gode sprogmodeller og anvender et rigt sprog og samtidigt bruger strategier til at involvere børnene aktivt i interaktioner og samtaler.

Hvordan kan *Vi lærer sammen* støtte babyers og større børns udvikling?

Tidlig udvikling danner et afgørende fundament for senere læring

Børn er født til at lære. Ved at lege og udforske verden og via samvær med andre mennesker tilegner børn sig gennem hele barndommen en række kompetencer. Det gør det muligt for dem at deltage i sociale fællesskaber og forstå sig selv og den verden, de er en del af. Tidlige sproglige, matematiske og socioemotionelle kompetencer samt eksekutive funktioner spiller en stor rolle for barnets trivsel og læring – både nu og her samt på længere sigt¹⁰.

Sproglige kompetencer

Sproglige kompetencer er vores vigtigste middel til at fortælle andre mennesker, hvad vi gerne vil, hvad vi har behov for, osv. Ordforråd og opmærksomhed på lyd og skrift udgør samtidigt det fundament, som læsekompetencer og læring senere hen i skolen bygger på.

En dansk langtidsundersøgelse har undersøgt ordforrådsudviklingen hos 2.120 børn i alderen 16-30 måneder og sammenholdt denne med børnenes resultater skolen¹¹. Størstedelen af de børn, der havde et lille ordforråd i de tidlige år, lå under middel i læsning i 6. klasse. Børn med tidlige sproglige forsinkelser har altså en øget risiko for senere læseproblemer. Ligeledes havde det tidlige ordforråd betydning for dansk, engelsk, matematik og naturvidenskab i 9. klasses afgangseksamen.

Socioemotionelle kompetencer

Socioemotionelle kompetencer udvikles ligeledes helt tidligt i barndommen¹². De omfatter at genkende og senere sætte ord på følelser hos sig selv og andre (følelsesgenkendelse), at regulere egne følelser (følelsesregulering) og at kunne samarbejde med og hjælpe andre i sociale sammenhænge (sociale kompetencer).

Børn, der er bedre i stand til at regulere deres positive og negative følelser, har bedre sociale kompetencer, er mere vellidte af deres jævnaldrende og har også bedre læring i skolen, da de i højere grad er i stand til at regulere deres følelser og dermed koncentrere sig om undervisningen^{13,14}.

Der er store forskelle mellem børn – og de øges frem mod skolestart

Barndommen er det tidspunkt, hvor udviklingen går allerhurtigst. Der er imidlertid store forskelle i danske børns sproglige, matematiske, eksekutive funktioner og socioemotionelle kompetencer allerede tidligt i livet.

Eksempelvis er der så tidligt som ved 12-måneders-alderen markante forskelle blandt børn med hensyn til antallet af ord, de forstår. De 10 % hurtigste på dette alderstrin kan således forstå mellem 113 og 190 ord, mens de 10 % langsomste børn kun forstår mellem 3 og 12 ord. De langsomste børn er altså markant bagud i forhold til andre børn allerede inden, de rigtig er begyndt at tilegne sig talesproget.

Ved 24 måneder er det mere end 700 ord, der adskiller de hurtigste og langsomste børn fra hinanden. Forskellene øges frem mod skolestart: Når børn forlader vuggestuen og dagplejen, er der fx mindst ét års udviklingsmæssig forskel mellem de 15 % svageste og 15 % stærkeste børns sproglige, matematiske og sociale kompetencer. Den forskel er øget til mindst 2 år ved udgangen af børnehaven¹⁵. Det betyder altså, at 15 % af børnene møder skolen med sproglige kompetencer, der svarer til et 3-årigt barn.

Forskellene hænger sammen med barnets læringsmuligheder

Nogle af forskellene mellem børn skyldes medfødte forskelle i evner. Men meget af forskellen kan også tilskrives påvirkningen fra det læringsmiljø, der omgiver barnet i hjemmet¹⁶.

Ikke alle forældre understøtter deres børns udvikling lige meget, og der er en social ulighed i børns udvikling, der hænger sammen med forældrenes baggrund. Andelen af børn med en ikke-alderssvarende udvikling er markant højere blandt lavt uddannede forældre, forældre uden for arbejdsmarkedet, og hvor begge forældre er indvandrere eller efterkommere¹⁷.

Det er overraskende, at forældres baggrund har så stor sammenhæng med børnenes udvikling, når op

mod 90 % af børn i Danmark er ca. fem år i dagtilbud. Nyere undersøgelser peger dog på, at det kan hænge sammen med de læringsmuligheder, der er i danske dagtilbud.

Undersøgelser, der har afdækket læringsmuligheder i dagtilbud, viser, at danske dagtilbud i høj grad understøtter børns sociale udvikling, men der er behov for et større fokus på at skabe et rigere læringsmiljø med flere læringsmuligheder for alle børn¹⁸.

Et rigt læringsmiljø styrker børns udvikling

Forskning viser omvendt, at et rigt læringsmiljø i den tidlige barndom er afgørende for dannelsen af den

hjernestruktur, der er nødvendig for barnets kognitive og socioemotionelle udvikling¹⁹.

Skåret helt ind til benet understøttes børns trivsel og læring af engagerede, varme og indlevende voksne, der er lydhøre over for barnets behov, og samtidig præsenterer barnet for varieret og avanceret sprog samt rige læringsmuligheder^{9,20}.

Konkrete understøttende strategier har dokumenteret effekt på fx børnenes sprogudvikling²¹. Børn lærer også bedst, når de udfordres inden for zonen for nærmeste udvikling, dvs. læring bør tage udgangspunkt i, hvor barnet er kognitivt og følelsesmæssigt²².

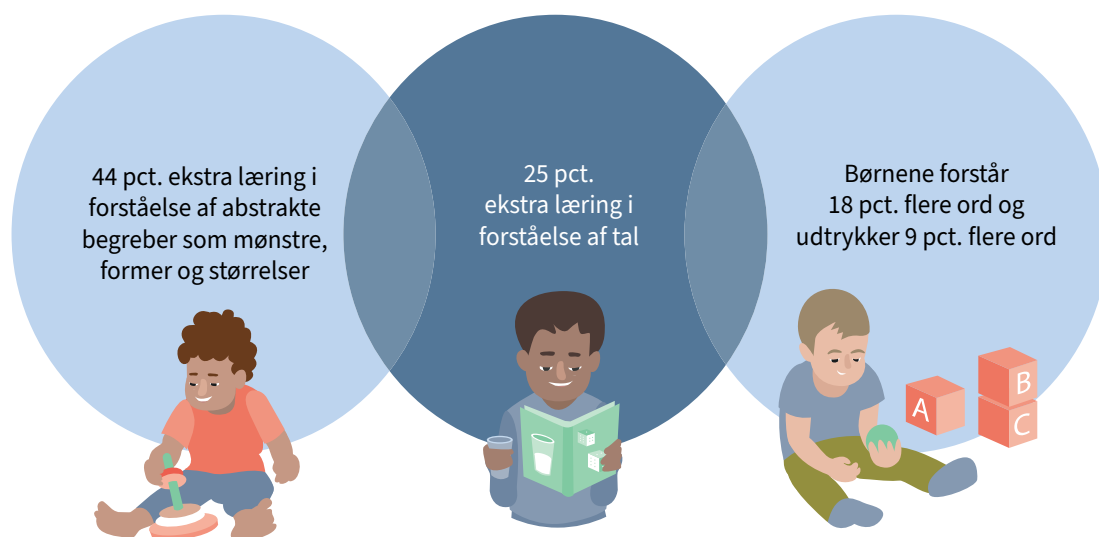

Resultater af tidligere afprøvninger af *Vi lærer sammen*

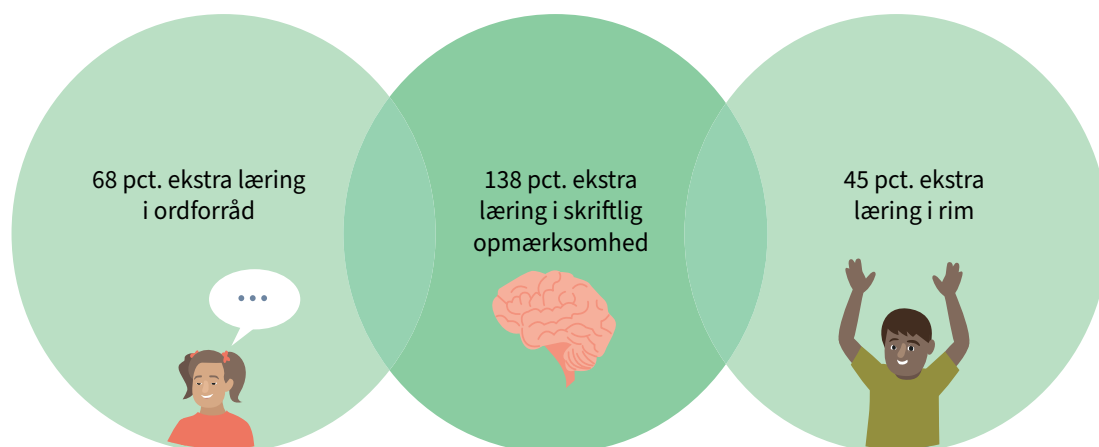
I den følgende illustration vises resultaterne af tidligere afprøvninger af *Vi lærer sammen* i vuggestue/dagpleje og børnehave. Disse effekter er opnået efter kun 20 ugers arbejde med indsatsen.

Resultaterne viser også, at alle børn får udbytte af indsatsen, også de yngste børn og børn i udsatte positioner.

Vuggestue- og dagpleje

Børnehave

Særligt om immigrantfamilier og børn, der lærer flere sprog

Det tidlige hjemmelæringsmiljø er mindst lige så vigtigt for sproglig udvikling for tosprogede som for etsprogede²⁰. Formidlingen til to- og flersprogede familier (herefter “tosprogede”) kræver en særlig sensitiv, anerkendende kulturel tilgang. Den internationale litteratur viser, at mangel på kulturel forståelse og sensitivitet er den primære barriere for en succesfuld kontakt mellem immigrantfamilier og sundhedspersonale. Omvendt fungerer en aktiv kulturel sensitivitet som en markant beskyttende faktor, der fremmer tillid, åbenhed og god kontakt²³. Desuden er minoritetssproglige familier med svage økonomiske eller sociale ressourcer statistisk set i øget risiko for at opleve lavere forældrestrings-evne i den tidlige barselsperiode²⁴. Sundhedsplejen kan spille en vigtig rolle i at styrke deres selvtillid som barnets vigtigste sproglige partnere.

Familier med immigrantbaggrund er vidt forskellige – i sagens natur mere forskellige end familier med dansk baggrund. Så det er op til sundhedsplejerskens faglige vurdering i hvert tilfælde hvordan der vejledes bedst mht. sprogindsatsens elementer. Der

skal dog navigeres efter fire overordnede forsknings-baserede principper:

Modersmålets følelsesmæssige forankring

Forældre skal altid opfordres til at tale det sprog, de selv mestrer bedst, føler sig mest naturlige på, og som ligger deres hjerte nærmest. Det er den sproglige rigdom, de følelsesmæssige nuancer og varmen i interaktionen, der stimulerer barnets sprogcenter i hjernen – ikke hvilket specifikt sprog, der tales. Hvis forældrene taler et mangelfuldt dansk, udvandes kvaliteten og kvantiteten af det taleinput, barnet modtager, hvilket svækker barnets generelle evne til statistisk sproglæring²⁵.

Tilegnelse af to sprog er en ressource

Små børns hjerner er neurologisk set fuldt udrustede til at håndtere og opbygge fonologisk viden, ordforråd og senere grammatisk kompetence på flere sprog på én gang, forudsat at eksponeringen er stabil og bundet i naturlig interaktion²⁶. Hvis mor og far har forskellige modersmål, er den mest effektive strategi at praktisere “én person, ét sprog”, hvor hver

forælder konsekvent taler sit eget sprog til barnet. I det lange løb vil barnet blive bedst til majoritets-sproget, dvs. dansk. Men tosprogedes kompetencer er fordelt på flere sprog og indretter sig efter de kommunikative behov de oplever gennem livet. Det er naturligt at børn umiddelbart bliver stærkest i det sprog, de hører mest, men det kan ændre sig over tid. Og så længe tosprogede børn har et godt sprogligt fundament, betyder det sprog, forældrene taler i barnets tidlige barndom, ikke noget for fx senere læsetilegnelse²⁷.

Justering af milepæle

Tosprogede børn følger de samme overordnede milepæle for sproglige og generel kommunikativ udvikling som etsprogede børn (de søger blik, pludrer i stavelser, bruger gestik i samme aldre). Men tosprogede børn kan i en periode nå specifikke milepæle for ordproduktion på hvert sprog en smule senere end etsprogede^{28,29}. Dette er en fuldstændig uproblematisk, naturlig og midlertidig forsinkelse, som afhænger af, hvilket sprog barnet eksponeres mest for i hverdagen. Forældrene skal beroliges med, at barnets samlede sprogforståelse og kommunikative kompetence følger en hel naturlig udvikling.

Kulturelle forskelle i børnerettet kommunikation

Kulturer adskiller sig markant i, hvordan og hvor meget voksne taler direkte til spædbørn. Der er kulturer, hvor direkte børnerettet tale er meget sjælden, uden at det hindrer barnets grundlæggende sprogudvikling i det specifikke miljø³⁰. Disse traditioner bør anerkendes. Samtidig må det pointeres at familien har valgt at bo i Danmark, hvor det med stor sandsynlighed er fordelagtigt at prøve at læne sig op ad danske normer og traditioner for forældreskab på mange måder. Sproglig udvikling i førskolealderen er relateret til senere læsetilegnelse og succes i skolen. Hvis tosprogede børn forsinkes i sprogudviklingen (bemærk: ikke specifik dansksproglig udvikling), kan de komme unødigt bagud i forhold til etsprogede børn og have det vanskeligt i skolen og evt. også socialt, hvor kommunikative evner også spiller en stor rolle. Vis i praksis, at SNAK-strategierne (f.eks. at, spejle mimik eller synge en traditionel vuggevise på familiens eget sprog) er universelle greb, der kan bruges på alle sprog og uanset kulturel baggrund.

Børns udvikling

Sproglig udvikling de første 12 måneder: Barnets hjerne knækker sprogkoden

Spædbørn fødes som "verdensborgere". Det betyder, at det nyfødte barn biologisk set er i stand til at skelne mellem samtlige lyde i alle verdens sprog. Men i løbet af det første leveår sker der en afgørende proces, som kaldes "perceptuel tuning"²⁹. Barnets hjerne fungerer som en avanceret computer, der konstant foretager ubevidste, statistiske beregninger over de lyde, barnet hører i sine omgivelser. Barnet registrerer, hvilke sproglyde der optræder hyppigst, og hvilke lydstrukturer der hænger sammen. Omkring 6-12 måneders alderen falder evnen til at skelne fremmede sproglyde. I stedet fintuner hjernen sine neurale netværk til at høre sproglydene i modersmålet. Hvis barnet hører for lidt direkte tale i denne periode, mangler hjernen "data" til at foretage disse statistiske beregninger og udvikle et percepti-onssystem som er tilpasset det eller de sprog, barnet hører. Det vil forsinke sprogstarten.

Når voksne taler til spædbørn, ændrer de næsten automatisk tonefald. Denne taleform kaldes *Infant-Directed Speech* – tale henvendt til børn. International forskning viser, at jo mere tydeligt og melodisk forældre taler til deres børn, jo bedre bliver barnets evne til at adskille ordene³⁰. Det er ikke nok, at barnet hører sprogligt input fra fx tv eller iPad. Barnets hjerne har brug for en "social port" – det vil sige et andet menneske, der reagerer levende, holder øjenkontakt og deler opmærksomheden om noget i nuet³¹. Det er her, den moderne hverdag udfordrer sprogmiljøet. Ny forskning³² viser, at forældres brug af smartphones i hverdagsstunderne hænger direkte sammen med nedsat responsivitet og dårligere forældre-barn-relation. Når forældre kigger på en skærm, misser de barnets små udspil, og den sproglige ping-pong stopper.

Den sproglige udvikling i år 1 ser i grove træk sådan ud:

- **0-3 måneder (Auditiv parathed):** Barnet lærer at genkende tonefald, reagerer på ansigtsudtryk og eksperimenterer med spæde vokallyde ("uuu", "aaa"). Forældres rolle er at etablere

kontakten, give masser af levende og varmt sprogligt input med gentagelser og spejle barnets lyde.

- **4-6 måneder (Stavelsesparathed):** Barnet begynder at opfatte sit eget navn og kendte ord. Hjernen øver motorikken bag sproget ved at pludre i lange stavelseskæder ("ma-ma", "ba-ba"). Forældre skal give sprogligt medspil på stavelserne.
- **7-9 måneder (Det receptive ordforråd fødes):** Barnet begynder for alvor at opdele de sætninger, de hører, i ord og forstå hyppige hverdagsord, selvom det ikke kan sige dem endnu. Det begynder så småt at flytte blikket for at dele fokus. Forældrenes rolle er at blive ved med at udfordre barnet med rigt og varieret sprog og følge barnets nysgerrige blikke.
- **10-12 måneder (Kommunikation med vilje):** Barnet kobler bevidst krop og sprog. Det bruger gestik (pege, vinke, vise genstande) og efterligner aktivt lyde. De første rigtige ord kan begynde at komme. Forældre skal besvare barnets udspil med stadig mere avanceret sprog.

Vigtige kompetenceområder i den tidlige udvikling: De næste skridt i udviklingen

Det følgende beskriver de udviklingsområder, som første års udvikling bygger ovenpå. Både sproglige, og socioemotionelle kompetencer og eksekutive funktioner grundlægges tidligt i livet. Som tidligere omtalt er disse kompetencer afgørende for børns trivsel, udvikling og læring. I dette afsnit beskriver vi kort, hvordan børn typisk udvikler sig inden for disse fire områder fra de starter i dagtilbud (typisk omkring 12 måneder) til de forlader dagtilbuddet igen (typisk omkring 60 måneder).

Udviklingsbeskrivelserne indbefatter flere udviklingsområder og delkompetencer, som ikke er inkluderet i *Vi lærer sammen baby*. Beskrivelserne kan imidlertid hjælpe med at give et mere komplet billede af børnenes udvikling i det første leveår op til børnene forlader dagtilbuddet.

Beskrivelserne kan bl.a. hjælpe med at illustrere, hvilke forventninger, man kan have til børn på

forskellige alderstrin. Dette gælder både med hensyn til, hvad man kan forvente, børn kan lære, hvis de får mulighed for det, men også, hvilke kompetencer børn ikke mestrer endnu på et givet alderstrin, fx fordi hjernen endnu ikke er modnet nok på dette område.

Udviklingen på hvert alderstrin inden for alle fire udviklingsområder er beskrevet i udviklingsoversigten. Hvert trin i udviklingsprocessen bygger oven på det forrige, da læring bygges op "fra bunden". Selvom kompetencer bygges op fra bunden, er der stor variation med hensyn til, hvordan udviklingen konkret kommer til udtryk hos hvert enkelt barn. Vær opmærksom på, at den udvikling, der beskrives for hvert alderstrin, svarer til udviklingen ved udgangen af alderstrinnet, dvs. når barnet er 12 måneder, 24 måneder mv.

Selvom udviklingsoversigten kan virke omfattende, er udviklingen inden for de fire udviklingsområder kun tegnet med en meget grov pensel. Der er altså meget viden om tidlig udvikling, det ikke har været muligt at tage med. Vi har medtaget de delkompetencer, som forskning peger på, er vigtige for barnets udvikling både på den korte og den lange bane.

I opfordres til at se på alle delkompetencerne inden for sprog, matematik, eksekutive funktioner og socioemotionelle kompetencer for at få overblik over den udvikling, børnene gennemløber inden for de fire udviklingsområder over tid. Her følger to eksempler på, hvordan udviklingsskemaet kan læses.

Et eksempel inden for sprog er det receptive og produktive ordforråd, der udvikler sig meget hos det lille barn i de første år. Barnets første ord er indholdsmæssigt relateret til daglige rutiner og behov, dvs. ord der anvendes hyppigt i barnets daglige omgivelser. Det er med andre ord direkte knyttet til "her-og-nu"-konteksten og barnets hverdagsliv. Barnet begynder fra 24 måneder at anvende mange forskellige typer af ord (navneord, udsagnsord, tillægsord mm.), og som det fremgår af skemaet, bliver de ord, barnet tilegner sig, i stigende grad mere abstrakte (fx ord for mentale processer som *huske*) og grammatiske (fx forholdsord som *over* og spørgsord som *hvad*).

Et andet eksempel inden for sprog er barnets sprogbrug, dvs. måden at bruge sproget på i sociale sammenhænge. Den er ved 24 måneder stadig orienteret mod "her-og-nu", men udvikler sig frem mod et mere dekontekstualiseret sprog. Med det menes, at barnet begynder at anvende flere abstrakte ord, og kan kommunikere om begivenheder i for- eller fremtid eller om ting, som ikke er direkte til stede i den konkrete situation, hvor der kommunikeres.

Fra 36 måneder (3 år) begynder barnet at kunne fastholde en kortere samtale og frem mod 60 måneder (5 år) bliver barnet i stand til at fastholde længere og længere samtaler. Ved 36 måneder begynder barnet også at kunne bruge sprog til at dele oplevelser, tanker og følelser. Ved slutningen af børnehavetiden (60 måneder) vil barnet kunne anvende ord om mentale processer som at tænke, afklare, få idéer, organisere, argumentere og instruere.

Ved på denne måde at læse jer gennem de forskellige udviklingsområder, får I et detaljeret indblik i, hvordan barnets udvikling i dagtilbudsalderen forløber inden for hvert af disse områder. I opfordres også til at se på udviklingen på tværs af udviklingsområder for at få mere viden om, hvad der kendetegner børns udvikling på de forskellige alderstrin.

Tag fx et 12-måneders barn. På dette alderstrin har barnet meget umodne eksekutive funktioner og kan kun behandle få informationer ad gangen. Barnet viser interesse for og genkender mennesker og ting i den umiddelbare hverdag, men har brug for hjælp til at kunne regulere sine impulser. Sprogligt set kan barnet skelne sproglydene omkring sig og viser de første tegn på aktivt sprog. Barnet kan indgå i interaktioner med pludren, lyde og mimik. Barnet begynder også allerede nu at interessere sig for bøger og kan pege på spændende billeder. Barnet er følelsesmæssigt helt afhængigt af de voksnes omsorg og trøst.

I det følgende giver vi eksempler på, hvordan kompetencerne hænger sammen. Den tætte sammenhæng understreger vigtigheden af at understøtte alle udviklingsområderne, når I arbejder med *Vi lærer sammen*.

Kompetencer hænger sammen og bygger oven på hinanden

De fire udviklingsområder, og delkompetencerne inden for hver af dem, spiller sammen og understøtter hinanden fra begyndelsen. Det er vigtigt at huske, at når man understøtter én kompetence, understøtter man også andre.

Her er et par konkrete eksempler, hvor vi beskriver, hvordan eksekutive funktioner og sproglige kompetencer understøtter andre kompetencer.

Eksekutive funktioner styrer vores tanker, følelser og adfærd og understøtter dermed alle de andre udviklingsområder. Det er arbejdshukommelsen, som gør, at vi kan huske, hvad vi skal gøre i forskellige aktiviteter. Når børn tæller, hvor mange klodser de har, er det arbejdshukommelsen, der hjælper med at holde styr på, hvor langt barnet er kommet.

At fastholde opmærksomheden er fx forudsætningen for at kunne bevare fokus på de aktiviteter, man er i gang med. Hvis barnet har svært ved at fastholde opmærksomheden, vil det fx være svært for barnet at fordybe sig i dialogisk læsning sammen med en voksen. Dermed går barnet glip af den læring og det nærvær, som boglæsningen ellers kan tilbyde.

Impulskontrol hænger tæt sammen med evnen til at udsætte sine behov efter omstændighedernes krav (fx at vente på tur, når man leger med andre børn). Hvis et barn har svært ved at udsætte sine behov, kan det fx være vanskeligt at opbygge stærke relationer til andre børn.

Sproglige kompetencer handler om at kunne give udtryk for egne behov, ønsker mm. og at bruge sproget i sociale sammenhænge. Det handler også om at lære om sprogets form (lyde, bogstaver, konventioner for skrift mm.).

Sproglige kompetencer understøtter både eksekutive funktioner, socioemotional udvikling og matematik. Ordforrådet spiller en helt central rolle for opbygningen af et mere komplekst talesprog. Uafhængigt af barnets alder er der en stærk sammenhæng mellem, hvor mange ord et barn kan, og hvornår barnet begynder at anvende grammatiske endelser, fx at kunne bruge ordet *bil* i flertal (*bil-er*) samt

kombinere ord til sætninger. Det vil sige, at det ikke er barnets alder, der afgør, hvornår barnet begynder at sætte to og flere ord sammen til en sætning. Det er derimod størrelsen af barnets ordforråd, der afgør, hvornår det sker.

Et større ordforråd styrker også barnets opmærksomhed på sprogets lydside og opmærksomhed på skrift. Et større ordforråd understøtter desuden eksekutive funktioner som hukommelse, opmærksomhed og impulskontrol, fordi barnet fx kan anvende sproget til at fokusere opmærksomhed og hæmme sine impulsive følelser, som så igen styrker barnets sproglige kompetencer.

Børn med et større ordforråd har bedre sociale kompetencer og bedre deltagelsesmuligheder. Det hjælper barnet med at kunne sætte ord på egne og andres følelser og med at regulere følelserne. Hvis barnets sproglige udvikling er forsinket, vil det være svært for barnet at forstå instruktionerne til en aktivitet, hvilket forringer barnets deltagelsesmuligheder.

Sidst men ikke mindst hænger et større ordforråd, herunder også et større matematikordforråd, sammen med tilegnelsen af talforståelse.

Der er også andre udviklingsområder, der er vigtige for børnenes læring og trivsel. Der er blandt andet forskning, der viser en sammenhæng mellem børns motoriske udvikling og generelle kognitive kompetencer, herunder sprog³³. Gennem fysisk udfoldelse i leg og samvær gør barnet sig erfaringer med egen krop. Børn bruger deres krop, sanser og motorik til at udforske omverdenen, afprøve grænser og eksperimentere med deres omgivelser. Gennem fysiske udfoldelser opnår børn selvværd, mestring og læring.

I den kommende oversigt har vi listet de delkompetencer, der beskrives i udviklingsskemaet inden for hver af de fire udviklingsområder. Bemærk, at oversigten viser alle delkompetencer inden for hvert læringsområde, og ikke kun de områder, der aktivt arbejdes med i *Vi lærer sammen*.

Udviklingsoversigt 12-36 måneder

	Sprog					Matematik		
	Receptivt og produktivt ordforråd	Sprogbrug	Komplekst sprog	Opmærksomhed på lyd	Opmærksomhed på skrift	Rumlige begreber	Former og mønstre	Størrelser, mængder og talord
 Ca. 12 mdr.	Pludren ligner sprog mere og mere. Reagerer på eget navn og forstår flere ord. Siger typisk sit første ord.	Laver små lyde, mimik og bevægelser og peger for at kommunikere behov. Efterligner lyde og pludrer i interaktioner med turtagning.		Kender sprogets lyde på baggrund af sproglige input, og hører modersmålets lyde mere præcist end lyde fra andre sprog.	Peger og viser interesse for billeder og figurer i bøger.			Reagerer på ændringer i mængders størrelse. Bemærker ændringer i antal af op til tre genstande.
 Ca. 24 mdr.	Reagerer på enkle beskeder, fx <i>Hvor er far?</i> Bruger både navneord, fx <i>bold</i>, udsagnsord, fx <i>hoppe</i>, tillægsord, fx <i>varm</i> og stedord, fx <i>hun</i>.	Bruger enkeltord til at kommunikere hele sætninger, fx <i>Bamse for Jeg vil have bamsen</i>. Taler primært om konkrete ting og personer, der er til stede.	Sætter to ord sammen fx <i>Min sut</i>, dog ikke nødvendigvis korrekt udtalt, fx <i>min dut</i> Stiller simple spørgsmål, fx <i>Få vand?</i>	Udpeger enkeltlyde fx <i>kat/hat</i>.	Genkender billeder og symboler, fx <i>Netto</i>-skiltet. Giver bøger til voksne for at få dem læst højt. Bladrer én side ad gangen og udpeger ting i bogen.	Har opmærksomhed på rumlige relationer. Forstår ord for rum, fx <i>Put klodsen ned i eller Sæt klodsen oven på</i> ved leg med en putteklasse.	Har opmærksomhed på former. Forstår ord for former og mønstre, fx <i>firkant</i>, <i>stribet</i>.	Har opmærksomhed på mængder og størrelser, fx om noget er større eller mindre. Forstår ord for mængder og størrelser, fx <i>mange</i>, <i>stor</i>. Tæller – dog oftest ikke korrekt.
 Ca. 36 mdr.	Bruger flere abstrakte ord for handlinger, fx <i>at dele</i> og flere grammatiske ord, fx <i>hvorfor</i>, <i>fordi</i>.	Bruger sprog til at dele oplevelser, tanker og følelser. Stiller spørgsmål med korrekt tonefald. Fastholder en kortere samtale, men springer ofte fra emne til emne.	Bruger enkle sætninger med tre led, fx <i>Mor skal gå</i>. Bruger enkelte bøjningsendelser, fx <i>Noras</i>, <i>hunden</i>, <i>biler</i>. Bruger negationer, fx <i>Jeg vil ikke</i> på legepladsen.	Hører, at ord rimer. Bruger simple rim og eftersiger remser.	Har yndlingshistorier og -rim. Genkender få bogstaver, særligt i eget navn. Udfylder de manglende ord i velkendte rim, fx <i>Der var engang en mand. Han boede i en _____</i>.	Bruger ord for rum, fx <i>over</i>, <i>bagved</i>.	Kategoriserer genstande efter form eller mønster. Bruger ord for mønstre, fx <i>ternet</i>, <i>plettet</i>.	Forstår, at talord refererer til en bestemt mængde. Tæller 5 objekter med de rigtige tal. Bruger mere komplekse ord for mængder og størrelser, fx <i>flere</i>, <i>lang</i>.

	Eksekutive funktioner			Socioemotional udvikling					
	Arbejdshu-kommelse	Opmærk-somhed	Impulskon-trol	Følelser-kendskab	Følelsesre-gulering	Sociale kom-petencer	Empati	Perspektiv-tagning	Selvstæn-dighed og selvværd
 Ca. 12 mdr.	Behandler kun få informationer ad gangen, fx kan imitere en simpel handling såsom at række tunge.	Viser interesse for nye ting, fx kigger længere tid på nyt legetøj.	Har brug for hjælp til at styre sine impulser og følelser.	Smiler tilbage, hvis man smiler til barnet og bliver urolig, hvis den voksne ser bange eller ked af det ud.	Har brug for en voksen til at regulere især de negative følelser. Trøstes af berøring, varm stemme og velkendte ansigter.	Fokuserer på ansigter, og imiterer ansigtsudtryk. Deltager i sociale rutiner, fx <i>Borte tit, Hvor stor er du?</i> Kontakter andre ved at smile, pludre og bevæge sin krop.		Forstår, at voksne handler ud fra en intention, fx man skal trykke på fjernbetjening for at tænde for tv.	Er afhængig af de voksne til at kunne dække fysiske og følelsesmæssige behov
 Ca. 24 mdr.	Husker to informationer ad gangen, fx <i>Hent din bamse og din bold</i> .	Fordyber sig i leg, fx bygge med Lego, læse bøger, men kun kort tid ad gangen.	Har stadig brug for hjælp til at styre sine impulser og følelser.	Viser mere komplekse følelser, bliver fx stolt ved ros, og bliver genert over for nye mennesker. Har brug for en voksen til at sætte ord på følelser.	Har brug for hjælp til at regulere sine følelser. Bruger ofte sut, bamse eller sutteklud til at berolige sig selv.	Leger mest parallelt med de andre børn. Bruger den nærmeste voksen som en tryk base i ukendte omgivelser, og er usikker over for fremmede.	Trøster andre ved at klappe, røre ved, kramme eller ved at tilbyde sin sut eller bamse.	Forstår, at andre kan lide forskellige ting, fx tilbyder en kop "kaffe" til en voksen i en leg, selvom de ikke selv kan lide kaffe.	Genkender sig selv i spejlet. Bruger ord om sig selv, jeg, mig og min. Øver at være selvstændig og vil gøre tingene selv.
 Ca. 36 mdr.	Husker 3-4 informationer ad gangen og kan fx selv lægge et puslespil. Glemmer dog fortsat nemt, hvor tingene gemmer sig, fx i vendespil.	Fordyber sig i legen længere tid ad gangen. Følger simple instruktioner og regler i en leg.	Forstår, at det er bedre at stoppe, hvis man bliver bedt om det. Følger stadig sin første indskydelse i fx gemmeleg (ved at gemme sig samme sted).	Genkender og sætter ord på flere følelser fx på billeder eller i bøger.	Lærer langsomt at udtrykke følelser på passende vis, men kan stadig have svært ved at håndtere frustrationer og vrede.	Leger sammen med andre børn fx i rollelege. Løser konflikter, men kun med hjælp fra voksne. Forstår, at andre bliver kede af det, hvis man fx slår dem.	Udviser aktivt empati, fx henter en voksen, når et andet barn er ked af det.	Tror, at andre handler ud fra den samme viden, som barnet selv har og har fx svært ved at forstå, hvorfor andre ikke kan finde dem i gemmeleg.	Udtrykker, hvad barnet kan lide og ikke kan lide.

Udviklingsoversigt 48-60 måneder

	Sprog					Matematik		
	Receptivt og produktivt ordforråd	Sprogbrug	Komplekst sprog	Opmærksomhed på lyd	Opmærksomhed på skrift	Rumlige begreber	Former og mønstre	Størrelser, mængder og talord
 Ca. 48 mdr.	Bruger abstrakte ord for tid, fx <i>dag, aften</i>. Bruger ord for mentale handlinger, fx <i>tænke, ønske, huske, føle</i>.	Bruger sprog til at forklare, hvad der er sket/skal ske i rigtig rækkefølge. Bruger sprog til at forestille sig ting og til rolleleg, fx <i>Så sagde vi jo, at jeg var moren</i>. Fastholder længere samtaler med turtagning.	Bruger sætninger med mange ord. Bruger datid fx <i>dansede</i> og <i>fremtid</i>, fx <i>vil komme</i>.	Laver selv nye rim – også med vrøvleord, fx <i>stol, bol, dol, kol</i>. Kan klappe stavelser.	Anvender ord og begreber for bøger og skriftsprog, fx <i>forside, titel og ord</i>. Læser selv velkendte bøger. Genkender flere bogstaver og synger alfabetangen som en remse.	Bruger mere komplekse ord for rumlighed fx, <i>foran, ved siden af</i>.	Bruger ord for mønstre, fx <i>takket, bølget</i>. Bruger ord for former, fx <i>cirkel, trekant</i>. Udpeger former i omgivelserne fx <i>et trekantet vejskilt, en rund tomat</i>.	Forstår betydningen af talene op til 10 og forstår, at det sidste tal angiver den samlede mængde. Bruger ord for mængder, fx <i>alle, mange, mere</i>.
 Ca. 60 mdr.	Bruger flere abstrakte ord for mentale processer fx <i>beslutte, misundelig</i>. Kan ord for ugedage, måneder, årstider.	Bruger sproget til at tænke, afklare, få idéer, organisere og argumentere. Fastholder lange samtaler.	Bruger længere og mere komplekse sætninger, fx <i>Anna blev ked af det, fordi Jonas tog hendes skovl, men Jonas vidste ikke, at det var Annas skovl</i>. Bruger flere grammatisk korrekte sætninger.	Finder ord, der starter med samme lyd, fx <i>sandal, sandwich</i>. Adskiller og sammensætter ord og stavelser, fx <i>is-pind</i>.	Bruger legeskrivning. Forstår koblingen mellem lyd og bogstaver. Navngiver bogstaver.	Bruger komplekse ord for rumlighed, fx <i>venstre, mellem</i>.	Bruger komplekse ord for former, fx <i>rektangel, kvadrat</i>.	Lægger genstande i rigtig rækkefølge efter størrelse og længde. Forstår mængder og antal, fx tæller fra to, når der tilføjes flere ting til en bunke på to.

	Eksekutive funktioner			Socioemotional udvikling					
	Arbejdshu-kommelse	Opmærk-somhed	Impulskon-trol	Følelser-kendskab	Følelserregu-lering	Sociale kompeten-cer	Empati	Perspektiv-tagning	Selvstæn-dighed og selvværd
 Ca. 48 mdr.	Husker kort-varigt, hvor tingene gemmer sig, fx i vendespil eller i gemmeleg.	Skifter aktivt opmærksomhed i legen, fx laver selv nye regler i legen og følger dem. Følger skiftende instruktioner i strukturerede lege, fx i "Kongens efterfølger".	Tilpasser sin adfærd afhængigt af situationen, fx er stille, når man får læst en bog, eller når andre snakker. Udsætter sine behov, fx kan vente med at få frokost, indtil alle har vasket sine hænder.	Genkender og sætter ord på sine egne og andres følelser i billeder, bøger og i aktuelle situationer.	Regulerer sine følelser ved at fortælle de voksne, fx hvorfor barnet blev ked af det. Beder om hjælp til at håndtere følelser, fx når barnet er bange. Finder nye måder at håndtere frustration.	Samarbejder med andre børn. Leger i grupper, og formår venskaber. Tager initiativ til leg og lytter til andres ideer.	Er mindre egocentrisk, fx deler sine legesager eller mad med andre. Udviser omsorg og empati for familie og venner. Forstår forskellen på rigtigt og forkert.	Forstår, at mennesker kan have forskellige tanker og ønsker som de handler ud fra.	Forstår, at man er den samme person over tid og kan fx genkende sig selv på babybilleder. Viser selvstændighed, og nyder at få ros fra andre.
 Ca. 60 mdr.	Husker 4-5 informationer ad gangen, fx i Kims leg eller på en indkøbsliste.	Lytter opmærksomt på, hvad andre siger og anvender det aktivt i samtalen eller legen. Forfølger egne mål ved at føre en aktivitet til ende, fx puslespil eller togbane.	Udsætter og hæmmer umiddelbare behov og ønsker længere tid ad gangen. Forbliver i en aktivitet selvom der opstår udfordringer undervejs.	Forstår, at man opfører sig på en bestemt måde, når man er glad, sur, ked af det osv., og kan forklare årsagen til en følelse.	Stopper op og tænker sig om forud for en handling i en bestemt situation.	Løser konflikter med andre børn uden hjælp fra en voksen. Indgår kompromisser i legen. Accepterer andres meninger og vil gerne gøre venner glade.	Udviser forståelse for sociale forskelle, fx at nogle har færre penge end andre.	Forstår, at mennesker handler ud fra den viden, de har, og at andre kan have anden viden end dem selv.	Bemærker forskelle mellem sig selv og andre. Bliver mere selvbevidst i sociale sammenhænge og kan fx blive fløv.

Kerneelementer i *Vi lærer sammen baby*

Gennem indsatsen *Vi lærer sammen* giver sundhedsplejersken nye forældre enkle strategier til at styrke barnets tidlige sprog og relation med barnet i de daglige rutiner. Indsatsen integreres i udgangspunktet i fem hjemmebesøg i barnets første leveår. Hvis nogle familier får færre besøg, må sundhedsplejersken vurdere, hvordan indholdet af indsatsen bedst formidles, og hvor meget det er muligt at formidle. Alle materialer er tilgængelige digitalt på projektindsathjemmesiden: <https://vi-laerer-sammen.au.dk/baby> hhv. <https://vi-laerer-sammen.au.dk/sund> – herefter bare *hjemmesiden*). Enkelte materialer til sundhedsplejerskerne samt de centrale forældrematerialer også findes i trykt form. De trykte materialer sendes til de enkelte kommuner.

Forandringsteorien bygger på, at sundhedsplejerskens vejledning og modellering af sproglig kommunikation med barnet i hjemmet øger forældrenes forståelse af barnets tidlige signaler (blik, lyde, mimik, pauser og gestik) og styrker forældres mestringsevne og kommunikation med barnet hel fra fødslen. Når forældrene anvender de fire enkle ”**SNAK**-strategier” (*Sæt ord på, Nysgerrige spørgsmål, Anerkend og udvid, Knyt til hverdagen*) under familiens faste hverdagsrutiner, skabes en tryk og understøttende interaktion med turtagning (udspil og medspil) tilpasset barnets behov. Familier med flere sprog bør vælge det sprog som falder dem mest naturligt at bruge med barnet. Dette tidlige samspil lægger fundamentet for barnets receptive og produktive sprog, tilknytning og trivsel, hvilket danner et solidt fundament for fremtidig læring og deltagelse i børnefællesskaber. Materialet til forældre vil være tilgængelig fra hjemmesiden *Leg med sproget* (<https://vi-laerer-sammen.au.dk/baby>), som også vil indeholde mere generel info til forældre, fx om sproglige milepæle mm. Sundhedsplejerskernes hjemmeside vil være næsten identisk, men med ekstra materialer kun til sundhedsplejerskerne (<https://vi-laerer-sammen.au.dk/sund>).

Forandringsteori: *Vi lærer sammen baby*

Indsats & faglige strategier (Input)

Sundhedsplejersken vejleder forældrene under hjemmebesøgene med afsæt i barnets alder og indsatsens tre kerneelementer: at sprog opbygges fra bunden, læres i sociale interaktioner og integreres i hverdagen. Dialogen understøttes af visuelle redskaber til hjemmet og løbende digitale SNAK-tips, der fastholder fokus mellem besøgene.

Forældrenes indsigt & mestring (Mekanisme)

Forældrene opnår en dybere forståelse af barnets tidlige kommunikative signaler (blikke, mimik, pauser, lyde og tidlige sproglige udvikling) og får styrket troen på egne evner (mestring). De opdager, at sprogunderstøttelse af deres barn er overskueligt og kan ske naturligt i hverdagen uden ekstra tidsforbrug.

Sprogliggørelse af den daglige forældre-barn-interaktion (Adfærd)

Forældrene etablerer en understøttende og nærværende interaktion præget af turtagning (udspil og medspil), spejling og sproglig rigdom (på dansk eller et andet sprog) og anvender konkrete sprogstrategier i familiens faste rutiner (såsom bleskift, måltider, ture og leg). Ved hvert besøg og i ugentlige SMS'er gives konkrete tips til sproglig interaktion med barnet. Disse tips skal give inspiration til at bruge sprog med barnet mange gange hver dag.

Udvikling og trivsel hos barnet (Effekt)

Barnets tidlige sproglyde, sprogforståelse, og tidlige ordforråd fremmes. Samtidig styrkes tilknytningen, den fælles opmærksomhed og den socioemotionelle trivsel, hvilket skaber et solidt fundament for barnets sprog, generel læring, trivsel, leg og fremtidige deltagelse i børnefællesskaber.

Det faglige fundament: De tre kerneelementer

Indsatsen er bygget op omkring tre gennemgående kerneelementer, der tilpasses barnets aktuelle udviklingstrin ved hvert besøg (se også materialet "Intro til dialogkort").

1. **Sprog opbygges fra bunden (Hvor er barnet nu?):** Etablerer forståelsen af, at sprogudvikling starter længe før de første ord – gennem blikke, lyde, kropssprog og pludren. Dette retter fokus mod de tidlige byggesten frem for barnets første ord (som først kommer omkring 1 år).
2. **Sprog læres sammen (Hvordan virker det?):** Forklarer motoren i sprogudviklingen: Den sociale interaktion. Sproget læres i samtaler fra begyndelsen via nærværende og opmærksomme svar på barnets signaler, turtagning (udspil og medspil) og fælles opmærksomhed.
3. **Gør hverdagen sproglig (Hvad gør vi nu?):** Omsætter viden til eksempler på konkrete, enkle strategier til at sprogliggøre hverdagen i familiens faste rutiner (fx puslebordet, måltider eller trilleture) ved hjælp af SNAK-strategierne.

Her uddybes kerneelementerne med henblik på dybere forståelse af den underliggende udviklingspsykologiske og neurobiologiske logik bag dem:

1. Sprog opbygges "fra bunden" (Hvor er barnet nu?)

Dette element etablerer den grundlæggende forståelse af, at sprogudvikling ikke starter med det talte ord, men er en kontinuerlig, kumulativ proces, der starter i fødselsøjeblikket. Barnets hjerne har stor plasticitet og sprog tilegnes gennem en proces, hvor hvert enkelt udviklingstrin fungerer som en forudsætning for det næste. Det betyder i praksis, at barnet skal mestre de auditive, visuelle og motoriske byggesten, før det overhovedet er i stand til at producere verbalt sprog.

- **Den perceptuelle motor (0–3 måneder):** I de første leveuger handler sprogudvikling om at lære modersmålets lyde at kende. Barnet udfører en ubevidst statistisk analyse af de sproglyde, det hører i sine omgivelser. Barnet skal lære at segmentere – det vil sige at opdage, hvor et ord

slutter og et nyt begynder i den flydende strøm af tale. Dette understøttes biologisk af barnets visuelle orientering mod forældrenes ansigter.

- **Det receptive ordforråd (4–9 måneder):** Længe før barnet ekspressivt kan sige "mor", "far" eller "bold", lagres disse ord i barnets receptive passive ordforråd. Barnets hjerne forbinder den gentagne lyd af ordet med den fysiske genstand/person i nuet. Hvis fundamentet – mængden af sprogligt input og interaktion – er svagt i denne tidlige fase, vil det efterfølgende produktive ordforråd i det andet leveår blive tilsvarende forsinket.
- **Vejledningsmæssigt greb:** Sundhedsplejerskens primære opgave her er at fjerne det præstationspres, som mange forældre kan føle i forhold til, at barnet skal præstere "rigtige ord". Ved at rette forældrenes opmærksomhed mod barnets kropssprog, blikke, gråd, mimik og spæde vokalløde ("uuu", "aaa"), synliggøres det, at barnet allerede er i fuld gang med at opbygge sit sprog. Jo flere ord og rige erfaringer barnet opsuger nu, jo hurtigere og nemmere vil det have ved at lære nye ord senere hen.

2. Sprog læres sammen (Hvordan virker det?)

Dette element udgør selve motoren i indsatsen. Sprogudvikling er et dybt socialt og relationelt fænomen; det sker ikke isoleret og kan ikke læres passivt (fx via en skærm). Sproget skal ind gennem en "social port", hvor læringen aktiveres i samspil mellem barn og forælder.

- **Udspil og medspil:** Denne kommunikative pingpong er afgørende for synapsedannelsen i sprogcentrene. Når barnet laver et *udspil* (en lyd, et smil, et benspjæt eller et fokuseret blik), og forælderen svarer prompte med en varm, nærværende og tilpasset reaktion, sendes der stærke kemiske og elektriske signaler gennem barnets hjerne. Dette samspil opbygger barnets tillid til egne kommunikative evner: Barnet opdager, at dets stemme og signaler har en direkte virkning på omverdenen.
- **Fælles opmærksomhed (Joint Attention):** Fra omkring 5-måneders-alderen begynder barnets verden at udvide sig fra den rene ansigt-til-an-

sigt-kontakt til en nysgerrighed på omverdenen. Her opstår de første, spæde byggesten til fælles fokus, som modnes fuldt ud omkring 8-10 måneder. Sproglæringen accelererer hurtigt, når forælderen og barnet deler opmærksomheden om det samme i nuet (et tredje objekt, fx en rangle eller en papbog), og forælderen sætter ord på dette fælles fokus.

- **Betydningen af pauser og minimering af skærm og teknik:** En ligeværdig dialog kræver plads. Spædbørn har en markant længere reaktions- og opmærksomhedstid end voksne. Forældre skal lære at holde bevidste pauser på 3-4 sekunder efter et udspil for at give barnets hjerne tid til at kode indtrykket og formulere et svar. Her kan voksnes brug af telefon mv. være en trussel mod denne sproglige ping-pong i moderne familier. Når forælderen distraheres af en skærm, overses barnets spæde udspil, og den sproglige synkronisering brydes. Forældrene skal guides til at beskytte disse analoge, nærværende stunder med telefonen langt væk og gerne på lydløs i perioder.

3. Gør hverdagen sproglig (Hvad gør vi nu?)

Dette element oversætter den teoretiske viden til direkte, konkrete handlinger i familiens hjem. Målet er at afmystificere sprogstimulering, så det ikke opleves som en akademisk "lektie" eller en ekstra opgave, der kræver særligt legetøj, forberedelse eller afsat tid. Den sproglige understøttelse skal integreres i de rutiner, som forældrene alligevel udfører mange gange hver eneste dag.

- **Rutiner som sproglige læringsrum:** Puslebordet, måltidet, badningen, tøjskiftet og gåturen med barnevognen er ideelle sproglige laboratorier. Fordelen ved hverdagsrutinerne er deres forudsigelighed og konstante gentagelse. Når de samme handlinger ledsages af de samme ord dag efter dag, hjælper det barnets statistiske hjerne med lynhurtigt at afkode ordenes betydning. Det skaber en tryghed og struktur, hvor barnet kan forudsige, hvad der skal ske, hvilket dæmper uro og øger barnets kognitive overskud til at deltage i dialogen.
- **Operationalisering via SNAK-principperne:**

Kerneelementet flytter fokus over på forældrenes specifikke sproglige adfærd i hverdagsrutinerne via de fire SNAK-strategier: Det er fire enkle, konkrete strategier (*Sæt ord på*, *Nysgerrige spørgsmål*, *Anerkend og udvid*, *Knyt til hverdagen*), der hjælper forældre med at gøre familiens faste hverdagsrutiner sprogligt stimulerende. De hjælper forældre med at lytte, svare og skabe gode, nærværende og sprogunderstøttende stunder med barnet lige fra fødslen. *Sæt ord på*: Forælderen fungerer som en sproglig sportskommentator, der benævner alt, hvad de gør, ser, mærker og hører sammen i nuet ("*Nu tager vi den bløde, blå trøje på.*")

- *Nysgerrige spørgsmål*: Forælderen bruger sit tonefald til at udvise en levende og interesseret opmærksomhed på barnets oplevelser via milde, retoriske spørgsmål, som inviterer barnet ind i samværet ("*Er det spændende at mærke det varme vand?*")
- *Anerkend og udvid*: Forælderen griber barnets nonverbale eller spæde input (en pludrelyd, et smil, en pegefinger) og bygger videre på det for at holde samtalen i gang ("*Uuu? Ja, du siger uuu! Du strækker dig alt hvad du kan.*")
- *Knyt til hverdag*: Ordene og samtalerne forankres direkte i barnets helt nære, kendte og kropslige verden her og nu ("*Her er dine små tæer, og her er mors store næse.*")
- Dialogkortene bruges til at give forældrene helt konkrete, sproglige "scripts" som eksempler til specifikke situationer (fx puslebordet i uge 1 eller måltidet ved 10 måneder). Ved at vise forældrene, hvordan de blot skal sætte ord deres eksisterende handlinger, gøres indsatsen håndterbar og tilgængelig, også for familier, hvor det ikke falder så naturligt at kommunikere meget, eller hvor det føles svært at få tid til i en presset hverdag.

Materialer til sundhedsplejersken

Sundhedsplejersken understøttes i formidlingen af kerneelementerne med følgende faglige materialer:

- **Indholdsoversigter for fem besøg (digitalt på hjemmesiden):** En indholdsoversigt til hvert besøg, som indeholder den faglige begrundelse

for samtalen med forældrene med udgangspunkt i dialogkortet (se under Materialer til forældre) :

Fagligt fokus: Tager afsæt i barnets specifikke kommunikative og sproglige milepæle omkring den alder, barnet har ved besøget.

Differentiering af indsatsen: Nogle gange har familien overskud og andre gange mindre overskud til at modtage information. Under dette punkt foreslås differentiering, relationsstøtte, modellering af sproglig interaktion, alt sammen for at tilrette indsatsen ifølge sundhedsplejerskens professionelle vurdering. Her gives også forslag til at knytte indsatsen sammen med faglige observationer via ADBB og PUF.

Giv tid til udvikling: Afmystificere og berolige forældre omkring barnets signaler (fx gråd, afvendt blik eller manglende ord) efter behov.

- **To formidlingsvideoer (på hjemmesiden):** Korte videoer, der visuelt understøtter formidlingen af kerneelementerne og samspillet i praksis. Sundhedsplejersken kan henvise familien til disse videoer eller – hvis tiden tillader – se dem sammen med familien på besøget og have en dialog om, hvordan sprogudviklingen understøttes med interaktionen mellem forælder og barn i videoen.
- **Oversigtskema (printet og på hjemmesiden):** Giver et samlet overblik over både den faglige begrundelse og de tre kerneelementer på forældrekortene på tværs af alle fem besøg. Er tænkt som en hurtig reminder til sundhedsplejersken om indhold i forskellige aldre, når besøgene efterhånden bliver skiftevis mellem nyfødte og lidt ældre børn.
- **Rytmen i den sproglige del af besøg (på hjemmesiden):** Oversigt over hvilke dele der

Materialer til sundhedsplejersken

Materialer til forældreindsats

skal formidles og tales om med forældre i den del af besøgene hvor sprogindsatsen formidles.

- **Overordnet vejledning (på hjemmesiden):** Der er tale om nærværende vejledning, som beskriver baggrunden for indsatsen, kerneelementerne, børns sprogudvikling samt fokuspunkter for den praktiske implementering.

Materialer til forældreindsats

Sundhedsplejersken taler med forældrene om det faglige indhold og udleverer materialer, som støtter forældrene i at fastholde det sproglige samspil i hverdagen. Grundlæggende er det indholdet på de fem dialogkort, der skal formidles, men man kan bruge sin egen erfaring og eksempler til at vinkle formidlingen af materialet. Forældrene får dialogkortet af sundhedsplejersken efter dialog om det. Dette er en oversigt over alle materialer til forældre:

- **Intro til dialogkort med de tre kerneelementer til ophæng (printet og på hjemmesiden):** Gennemgås og udleveres ved andet besøg (omkring 2-3 uger). Introducerer de tre kerneelementer overordnet. Her introduceres forældrene også generelt til indsatsen.
- **Fem dialogkort med aldersspecifik udfoldelse af de tre kerneelementer (printet og på hjemmesiden):** Gennemgås og udleveres ét ad gangen ved hvert hjemmebesøg som en håndgribelig guide til barnets aktuelle sprogtrin og ugens fokus. Indholdet modelleres overfor forældre efter behov. Henvist evt. til video på hjemmeside. Indholdet i dialogkortene er meget kortfattet. Det kan udfoldes med sundhedsple-

jerskens egne ord. Ligeledes skal eksemplerne på, hvad forældrene kan sige, ikke forstås som "replikker" – indholdet kan formuleres så ordene føles naturlige i munden på både sundhedsplejerske og forældre. I de tilfælde, hvor forældrene taler et andet sprog end dansk med barnet, skal der jo naturligt benyttes nogle helt andre ord end i de danske eksempler.

- **SNAK-strategiplakat (printet og på hjemmesiden):** Udleveres ved andet besøg og giver et samlet, visuelt overblik over de forskellige SNAK-strategier. Plakaten giver eksempler der ligner dem, der formidles både via dialogkort og de ugentlige SMS'er. Den er tænkt som en reminder til forældre om at kommunikere med barnet i mange forskellige daglige rutiner.
- **50 ugentlige SMS-tips (udsendes og findes også samlet på hjemmesiden):** SMS-service som del af intervention har tidligere vist lovende resultater³⁶. Forældre, der tilmelder sig denne SMS-service, modtager ugentlige, korte beskeder. De udsendes automatisk efter tilmelding; det er altså ikke noget sundhedsplejersken skal gøre. Beskederne er bygget op om kerneelementerne, hvor en SNAK-strategi eksemplificeres med en simpel hverdagsaktivitet. Dette er en central del af indsatsen, så det er vigtigt at sundhedsplejersken tjekker op på at forældre bliver tilmeldt. Begge forældre kan tilmelde sig; det kunne være en fordel, fx hvis barslen skifter mellem mor og far i løbet af barnets første år. Tilmelding er dog frivillig, og servicen kan afmeldes igen.

Rytmen i den sproglige del af besøget

Indsatsen er tilrettelagt, så den glider naturligt ind som en integreret del af sundhedsplejerskens faste hjemmebesøg og kan gøres på 10 minutter eller mindre. Der kan opstå situationer, hvor det vurderes at andre dele af et besøg må prioriteres, fx amning, sundhed, trivsel mv. Det er sundhedsplejerskens faglige vurdering, hvordan den tid, der er til rådighed, bruges bedst. Besøgets sproglige og relationelle fokus følger en fast, overskuelig rytme (fremgår bag på det fysiske oversigtsskema), som helst skal følges så tæt som muligt af hensyn til mulighed for at vurdere effekten:

1. Før besøget: Faglig forberedelse

Sundhedsplejersken orienterer sig kort i indholdet for besøget. Her genopfriskes:

- Besøgets *faglige fokus* (barnets aktuelle kommunikative milepæle).
- Opmærksomhedspunkter vedr. differentiering samt eventuel forberedelse af ADBB/PUF-observation.
- Rådgivning til at give tid til at barnet udvikler sig. Børn har følger ikke samme udviklingsstrin på alle områder.

2. I hjemmet: Observation og kontakt

- **Aflæs barnets signaler set fra et sprogligt perspektiv:** Sundhedsplejersken observerer barnets kontakt, blik, kropssprog og lyde i interaktionen med forældrene.
- **Fremhæv ressourcer:** Sundhedsplejersken italesætter og bekræfter positive aspekter af forældrenes kontakt og kommunikation med barnet, for at styrke forældrene i at skabe gode interaktioner med respekt for barnets behov og grænser.

3. Den fælles samtale: Gennemgang af dialogkortet

Sundhedsplejersken tager udgangspunkt i det fysiske dialogkort som forældrene får ved hvert besøg og folder de tre kerneelementer ud i dialog med forældrene:

1. **Sprog opbygges fra bunden (Hvor er barnet nu?):** Fortæl om barnets sproglige milepæle lige nu, og fjern eventuelt præstationspres.
2. **Sprog læres sammen (Hvordan virker det?):**

Forklar turtagning (udspil og medspil) og vigtigheden af at besvare barnets signaler samt respektere dets pauser.

3. **Gør hverdagen sproglig (Hvad gør vi nu?):** Introducér den konkrete hverdagssituation (fx puslebord, madning eller maveleg) og vis, hvordan ugens SNAK-strategi bruges i praksis. Modellér gerne interaktionen direkte foran forældrene

4. Afrunding: Forankring i familiens hverdag

- **Overdrag materialet:** Forældrene får det printede dialogkort i hånden (samt Intro til dialogkort og SNAK-plakaten ved 1. besøg).
- **Fokus på hjemmeindsatsen:** Forældrene opfordres til at hænge materialerne synligt op og bruge de ugentlige SNAK-tips via SMS som eksempler på hvordan de hver dag og mange gange om dagen kan støtte barnets sprogudvikling i de rutiner i hverdagen.

5. Grad af gennemførelse

Afkryds fem spørgsmål om gennemførelse af indsatsen i besøget i Hjernen&Hjertet, som tilgås via integration med Novax:

1. Gennemførte du sprogvejledningen ved dette besøg i overensstemmelse med dialogkortets 3 rammerpunkter?
2. Hvilke materialer inddrog eller udleverede du under besøget? (Sæt gerne flere krydser)
3. Hvor stor en del af den specifikke hverdagssituation (Dialogkortets punkt 3) fik du drøftet med forældrene?
4. Hvordan vurderer du forældrenes modtagelighed og engagement i forhold til sprogvejledningen?
5. Var der særlige barrierer, der hindrede en fuldstændig gennemførelse af vejledningen? (Sæt gerne flere krydser)

Afkrydsning vedr. gennemførelse af sprogindsatsen i hvert besøg er vigtig for at kunne vurdere og dokumentere indsatsens eventuelle effekt, og for at vurdere om omfanget af indsatsen er passende til de arbejdsforhold, der typisk er gældende for sundhedsplejersker i de deltagende kommuner.

Guide til implementering af indsats

Besøg 1: Ca. 2.-3. uge Indhold i Besøg 1

- **Fagligt fokus:** Tidlig tilknytning og opbygning af det sproglige fundament gennem de første kommunikative signaler. Det handler om at hjælpe forældrene med at se barnet som en aktiv kommunikationspartner helt fra fødslen og at bruge sproget aktivt til at understøtte interaktionen. Hvis forældrene har et andet modersmål, kan de sagtens tale det med barnet.
- **Differentiering af indsats:** Hos familier med få ressourcer eller tegn på efterfødselsreaktioner kan den tætte ansigtskontakt være svær eller overvældende. Pres ikke på med komplekse læreelementer, men fokusér primært på den følelsesmæssige tilknytning. Hvis forælderen er fjern eller sprogligt passiv, så italesæt barnets signaler for forælderen for at modellere adfærden: “Se, hvordan hun søger dit ansigt lige nu, hun kender din stemme og falder til ro ved den.”
- **Giv tid til udvikling:** Hvis forældre er bekymrede for, om barnet overhovedet hører eller reagerer på dem, skal du berolige og fjerne presset. Mind dem om, at sprogudvikling er en langvarig proces, der bygges op “fra bunden”. Forklar, at barnet har hørt deres stemmer i maven og skal bruge tid på at vænne sig til verden udenfor.

Indhold i Dialogkort 1 til forældre:

1. **Sprog opbygges “fra bunden” (Hvor er barnet nu?):** Sprog starter længe før de første ord. Lige nu handler det om barnets evne til at lytte efter stemmer, søge tæt ansigtskontakt og reagere på jeres berøring. Hver gang du taler, vænner barnets hjerne sig til sprogets lyde. Tal det sprog der falder dig mest naturligt at tale med barnet. Børn kan sagtens lære flere sprog på samme tid.
2. **Sprog læres sammen (Hvordan virker det?):** Sprog kræver kontakt. Det spæde barn vil søge dit ansigt. Når du fanger barnets blik, holder pauser og svarer med et roligt, varmt tonefald, opbygger I den allerførste følelsesmæssige relation, som sproget skal gro ud af. Fang også barnets egne signaler til at starte en “samtale”, fx gråd eller øjenkontakt, og reager på det. Vi kalder det *Udspil og medspil*.

3. **Gør hverdagen sproglig (Hvad gør vi nu?):** Ved puslebordet: Når du skifter barnet, så hold øjenkontakt tæt på ansigtet, og tal roligt om de fysiske berøringer, barnet mærker på sin krop. Brug mange gentagelser.

Konkret SNAK-strategi – SÆT ORD PÅ: Fortæl barnet, hvad du gør, mens du gør det: “Nu tager vi den lune klud. Mmm, den er dejlig varm. Dejlig varm. Og her er den rene ble.”

Introduktion til SNAK-kort

SNAK-kort introducerer forældrene til indsatsens tre faste kernelementer, som danner rammen for alle fremtidige besøg. Under ‘Sprog opbygges fra bunden’ guides forældrene til at forstå barnets aktuelle sprogtrin, mens ‘Sprog læres sammen’ forklarer vigtigheden af turtagning, udspil og medspil i samspillet. Kortets tredje element, ‘Gør hverdagen sproglig’, viser i praksis, hvordan de fire SNAK-strategier nemt kan flettes ind i familiens eksisterende hverdagsrutiner. Kortet gennemgås og udleveres ved første besøg for at give forældrene en overskuelig, samlet introduktion til de sproglige principper.

Introduktion til plakat med SNAK-strategier

Plakaten med SNAK-strategier fungerer som en visuel huskeseddel og introduktion til indsatsens fire sprogstrategier. De gennemgås og plakaten gives ved besøg 1. Det viser forældrene, hvordan de fire strategier (*Sæt ord på*, *Nysgerrige spørgsmål*, *Anerkend og udvid*, *Knyt til hverdagen*) kan bruges som en naturlig del af hverdagen helt fra fødslen. Idéen er at plakaten hænges et synligt sted og jævnlige minder forældrene om at skabe små, nærværende og sprogunderstøttende stunder i deres rutiner.

Introduktion til ugentlige SNAK-tips via SMS

Forældrene opfordres til at tilmelde sig SMS-servicen, hvor de hver uge får et SNAK-tip til at støtte barnets sprogudvikling helt fra start. Forklar at det selvfølgelig kun er eksempler til inspiration. Sproget vokser via mange nære interaktioner i løbet af dagen.

Trykte materialer til forældrene

- Dialogkort 1 samt intro til dialogkort
- Plakat med SNAK-strategier
- Forældrefolder

Besøg 2: Ca. 1 måned

Indhold i Besøg 2

- **Fagligt fokus:** Etablering af den tidlige turtagning (dialog med udspil og medspil) gennem øjenkontakt, imitation og opmærksomhed på barnets pausesignaler.
- **Differentiering af indsats:** Forældre i sprogfattige eller socialt sårbare miljøer kan have en barriere over for at tale med et spædbarn, fordi det føles "skørt" eller unaturligt, når barnet ikke svarer igen med ord. Anerkend denne følelse åbent. Vis dem i praksis under dit besøg, hvordan man gør det uformelt i hverdagen, uden at det kræver forberedelse, ekstra tid eller særlige materialer.
- **Giv tid til udvikling:** Forældre udtrykker måske bekymring om manglende kontakt i kommunikationen. Barnet kigger måske forbi forældrene eller virker fjernt, hvilket kan give en følelse af manglende forbindelse. Du kan forklare at barnets syn stadig er uskarpt (bedst på 20-30 cm). Kontakten bygges op i sekunder ad gangen, og de helt små glimt af øjenkontakt er fuldværdige "samtaler". Når barnet kigger væk, kan det også være udtryk for at barnet har brug for en pause. Vent bare til barnet er klar igen.

Video 1 (formidling af kerneelementer til forældrene).

Indhold i Dialogkort 2 til forældrene

1. **Sprog opbygges "fra bunden" (Hvor er barnet nu?):** Barnet begynder snart at svare på ansigtsudtryk, kigge nysgerrigt på ting omkring sig og følge dem kortvarigt med øjnene. Snak med barnet selvom det ikke har sprog endnu; hjernen lagrer og sorterer alt det, barnet ser og hører.
2. **Sprog læres sammen (Hvordan virker det?):** Sprog læres i en tidlig udgave af "udspil og med-spil" – en slags sproglig ping-pong. Når barnet kigger på dig, smiler du eller efterligner dets mimik. Når barnet vender blikket væk, betyder det blot: "Nu tager min hjerne lige en pause." Respekter pausen, og vent roligt på det næste blik.

3. **Gør hverdagen sproglig (Hvad gør vi nu?):** I sofaen: Barnet ligger hos dig og studerer dit ansigt intenst i en rolig stund.

Konkret SNAK-strategi – **KNYT TIL DIT BARN**

HVERDAG: Forbind ordene direkte til barnets fysiske verden og krop lige nu og her: "Her er din fine lille hånd, der holder fast i mor. Og her er mælk til dig."

Trykte materialer til forældrene

- Dialogkort 2

Besøg 3: Ca. 2 måneder

Indhold i Besøg 3

- **Fagligt fokus:** Sammenhæng mellem den helhedsorienterede udvikling (motorik, kognition) og sproget (tidlige lyde og pludren).
- **Differentiering af indsats:** Brug elementer fra ADBB-observation. Læg særligt mærke til *Vokalisering* (5), *Ansigtsudtryk* (1) og *Relation* (7). Hvis barnet scorer lavt (få lyde, svagt følelsesmæssigt udtryk eller tegn på tidlig mistrivsel), så brug de små, positive glimt af kontakt, der faktisk opstår under besøget, som eksempler til at anerkende forældrene og styrke deres responsivitet: "Prøv at se, da du smilede (ADBB 1), da svarede han med at slappe helt af i kroppen og kigge på dig (ADBB 7). Det er jeres vigtige ping-pong."
- **Giv tid til udvikling:** Forældre kan bære bekymrede over at barnet "afviser" når de prøver at snakke, fx ved at dreje hovedet væk eller klynke, når de prøver at skabe kontakt. Sig fx at barnets hjerne bliver hurtigt mættet af indtryk. At vende blikket væk er et sundt pausesignal: "Det er hyggeligt, men jeg skal lige trække vejret et øjeblik." Respekter pausen, og vent roligt på næste blik. Forældre kan også være bekymrede over gråd. Forklar at gråd er barnets mest kraftfulde kommunikationsværktøj – ikke et tegn på, at forældrene har fejlet. Det vigtigste er at svare på gråden ved at være der og skabe tryk tilknytning.

Indhold i Dialogkort 3 til forældrene:

1. **Sprog opbygges “fra bunden” (Hvor er barnet nu?):** Barnet begynder at smile, lave små lyde under leg og eksperimentere med forskellige vokallyde (fx “uuuumm”, “aaaaaagoo”). Det reagerer også på legetøj med lyde eller musik. Disse tidlige lyde og reaktioner er fundamentet for de senere ord.
2. **Sprog læres sammen (Hvordan virker det?):** Barnet lærer sprog ved at opleve, at dets egne lyde og signaler har en betydning. Når dit barn bruger sin stemme eller laver “bobler” med munden og kalder på din opmærksomhed, og du svarer åbent og varmt med det samme, opdager barnet sin stemme og hvad den kan.
3. **Gør hverdagen sproglig (Hvad gør vi nu?):** På legetæppet: Barnet ligger på maven på legetæppet eller på din mave og bruger mange kræfter og laver små lyde af anstrengelse eller glæde.

*Konkret SNAK-strategi – **ANERKEND OG UDVID DET, DIT BARN SIGER:*** Grib barnets kommunikative signaler. Hvis barnet siger “Uuu”, så anerkend det ved at sige “Uuu” tilbage med et smil, og udvid det til en lille sætning: “Uuu, ja, hvor er du dygtig til at løfte dit hoved!”

Trykte materialer til forældrene

- Dialogkort 3

Besøg 4: Ca. 5 måneder Indhold i Besøg 4

- **Fagligt fokus:** Introduktion af sproglig rytme, sang og af begrebet “fælles opmærksomhed” om det samme i nuet. Introduktion af papbøger/papkort
- **Differentiering af indsats:** ADBB: Hold øje med *Reaktionstid ved stimulering* (6), *Generelt aktivitetsniveau* (3) og *Evnen til at tiltrække/fastholde opmærksomhed* (8). Barnet er nu mere opsøgende. Lær forældrene (især de mindre ressourcerstærke, som kan have tendens til at overstimulere eller overse de svage signaler) at tilpasse deres sproglige tempo efter barnets

unikke ADBB-profil. Giv barnet tid til at svare i den sproglige ping-pong. Hvis forældrene føler sig blufærdige ved at synge, så pres dem ikke; foreslå simple, kropslige remser som “Ride, ride ranke” – eller noget lignende fra det sprog, de taler med barnet, hvis det ikke er dansk.

- **Giv tid til udvikling:** Forældre kan blive usikre, fordi barnet ikke længere stirrer uafbrudt på deres ansigt. Barnet virker “distraheret” og vender sig hurtigt mod lyde. Forklar, at dette er et godt tegn på udvikling. Barnets verden udvider sig. Barnet viser de allerførste, spæde tegn på at flytte sig fra kun at kigge på jer til at kigge på verden sammen med jer. Denne evne vil udvikle sig og blive stærkere over de næste måneder. Barnet afviser ikke forældrene; det inviterer dem blot til at begynde at dele verden omkring sig.

Video 2 (formidling af kerneelementer til forældrene).

Indhold i Dialogkort 4 til forældrene.

1. **Sprog opbygges “fra bunden” (Hvor er barnet nu?):** Barnet begynder snart at kigge på dig, når du siger navnet, og kan i øvrigt genkende navne på kendte personer eller genstande. Jo mere barnet hører nu, jo hurtigere kobler hjernen lyd og betydning sammen. Snart venter en spændende milepæl: pludren i kæder som “mamama” og “babababa”. Lige nu øver barnet sig med lyde, høje hvin og kurren som er vejen derhen.
2. **Sprog læres sammen (Hvordan virker det?):** Over de næste måneder vil jeres samtaler ændre sig. Barnet vil begynde at kigge efter de ting, I taler om. Sang, musik og rim og remser er fantastiske værktøjer lige nu. Sangens langsomme tempo og tydelige rytme og gentagelser gør sproget forudsigeligt og lettere at lære. En sangbog med billeder og fagter kan være starten på “fælles opmærksomhed”. I kan også starte med at se på pap-bøger sammen og snakke om billederne. Barnet begynder måske at række armene op for at blive taget op – det er også kommunikation: *Jeg kan få ting til at ske med bestemte bevægelser og lyde!*

3. **Gør hverdagen sproglig (Hvad gør vi nu?):** Syngne sammen: Du synger en lille sang med fagter (fx "Lille Peter Edderkop") eller leger en kropslig leg på skødet. Barnet er ligeglad med, om du synger rent – din stemme er den bedste i verden.

*Konkret SNAK-strategi – **NYSGERRIGE SPØRG-SMÅL ENGAGERER DIT BARN:*** Snak om sangen bagefter ved hjælp af varme spørgsmål fulde af nysgerrighed for at vise din interesse i barnets oplevelse af sangen eller legen: "Nææh, faldt edderkoppen ned? Kom der rigtig meget regn?"

Trykte materialer til forældrene

- Dialogkort 4

Besøg 5: Ca. 10 måneder Indhold i Besøg 5

- **Fagligt fokus:** Forståelse af ord, brug af bevidst gestik (at pege, vinke) samt tidlig boglæsning (billedsnak) og brobygning til barnets 2. leveår.
- **Differentiering af indsats:** Her integrerer du data fra PUF og runder eventuelle ADBB-observationer af (særligt *Evnen til at tiltrække opmærksomhed* (8)). Du kigger specifikt på de to PUF-sprogspørgsmål:
 1. *Reagerer barnet på kropssprog/enkelte ord?* (Passiv forståelse).
 2. *Udtrykker barnet sig med mimik, peger og pludrer i stavelser?* (Aktiv produktion).Hos familier med færre ressourcer kan der opstå unødigt frustration, hvis barnet skubber uønskede ting væk eller endnu ikke siger noget der ligner sprog. Understøt forældre i at sprogliggøre situationen: "Du vil ikke have skeen, nej, væk med den!" Hvis forældrene ikke kan læse så godt, så vis dem at man sagtens kan læse en bog sammen uden skrevne ord. Man kan snakke om billeder og selv beskrive hvad der sker i bogen.

- **Giv tid til udvikling:** Mange forældre sammenligner her op til 1-års-alderen. Hvis de er bekymrede over manglende ord, så brug PUF-scoren som det synlige bevis på barnets succes. Test fx sammen med forældrene under besøget, om barnet kigger mod lampen, når man spørger: "Hvor er lampen?". Vis dem, at selvom barnet endnu ikke siger sit første ord, så viser barnets reaktion, at barnets forståelse af sprog er i fuld gang.

Video 3 (formidling af kerneelementer til forældrene).

Indhold i Dialogkort 5 til forældrene

1. **Sprog opbygges "fra bunden" (Hvor er barnet nu?):** Barnet begynder at forstå simple ord og vendinger som "Skal vi ud at køre?" eller "Kig på mor". Barnet efterligner dine lyde, elsker at danse til musik og begynder måske at sige sine allerførste ord (som "mama", "dada", "hej"). Det går langsomt med at lære ord i denne fase. Først i andet leveår begynder det at gå hurtigere.
2. **Sprog læres sammen (Hvordan virker det?):** Barnet bruger aktivt sin krop til at invitere dig til samtale og leg. Barnet begynder at række ud efter ting, peger, vinker og viser eller giver dig genstande (PUF). Barnet elsker at efterligne og starte sociale lege som fx at *lave luftkys eller lege "titte-bøh"*. Når du giver medspil til barnets udspil (fx luftkys, pege, ord/lyde), så lærer barnet, at kommunikation er en sjov og fælles leg som også knytter jer sammen.
3. **Gør hverdagen sproglig (Hvad gør vi nu?):** Læse sammen: I sidder tæt sammen og kigger i en pap-bog; barnet peger på et billede af et dyr i bogen.

*Konkret SNAK-strategi – **ANERKEND OG UDVID DET, DIT BARN SIGER:*** Grib barnets udspil og anerkend hvad barnet viser dig, og udbyg med en sætning ovenpå: "Ja, det er hunden! Du peger på den store hund. Vov-vov. Se de store ører! Og halen!"

Trykte materialer til forældrene

- Dialogkort 5

Referencer

- Center on the Developing Child at Harvard University. From Best Practices to Breakthrough Impacts: A Science-Based Approach to Building a More Promising Future for Young Children and Families. (2016).
- Chetty, R. *et al.* How does your kindergarten classroom affect your earnings? Evidence from project STAR. *Quarterly Journal of Economics* **126**, 1593-1660 (2011). <https://doi.org/https://doi.org/10.1093/qje/qjr041>
- Bowlby, J. *Attachment and loss*. (random house, 1969).
- Hurt, H. & Betancourt, L. M. Effect of socioeconomic status disparity on child language and neural outcome: how early is early? *Pediatr. Res.* **79**, 148-158 (2016). <https://doi.org/10.1038/pr.2015.202>
- Bandura, A. Social-learning theory of identificatory processes. *Handbook of socialization theory and research* **213**, 2018-2023 (1969).
- Bronfenbrenner, U. Ecological models of human development. *International encyclopedia of education* **3**, 37-43 (1994).
- Guo, L. X., Pace, A., Masek, L. R., Golinkoff, R. M. & Hirsh-Pasek, K. Cascades in language acquisition: Re-thinking the linear model of development. *Adv. Child Dev. Behav.* **64**, 69-107 (2023).
- Hoff, E. Interpreting the early language trajectories of children from low-SES and language minority homes: implications for closing achievement gaps. *Developmental Psychology* **49**, 4 (2013). <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/a0027238>
- Zauche, L. H., Thul, T. A., Mahoney, A. E. D. & Stapel-Wax, J. L. Influence of language nutrition on children's language and cognitive development: An integrated review. *Early Childhood Research Quarterly* **36**, 318-333 (2016). <https://doi.org/10.1016/j.jecresq.2016.01.015>
- Duncan, G. J. *et al.* School readiness and later achievement. *Developmental Psychology* **43**, 1428-1446 (2007). <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.6.1428>
- Dale, P. S., Paul, A., Rosholm, M. & Bleses, D. Prediction from early childhood vocabulary to academic achievement at the end of compulsory schooling in Denmark. *International Journal of Behavioral Development* **47**, 123-134 (2023). <https://doi.org/10.1177/01650254221116878>
- Taborsky, G. M., Tessier, R. & Kappas, A. Contingency detection and the contingent organization of behavior in interactions: implications for socioemotional development in infancy. *Psychological bulletin* **120**, 25 (1996).
- Eisenberg, N., Sadovsky, A. & Spinrad, T. L. Associations of emotion-related regulation with language skills, emotion knowledge, and academic outcomes. *New Dir. Child Adolesc. Dev.* **2005**, 109-118 (2005).
- Denham, S. A., Bassett, H. H., Zinsser, K. & Wyatt, T. M. How preschoolers' social-emotional learning predicts their early school success: Developing theory-promoting, competency-based assessments. *Infant and child development* **23**, 426-454 (2014).
- Bleses, D., Jensen, P., Nielsen, H., Sehested, K. & Sjö, N. M. Børns tidlige udvikling og læring - målgrupperapport. (Børne- og Socialministeriet, 2016).
- Højten, A. *et al.* Børn af forældre på overførselsindkomst: Udvikling af sprog og læsning [Children of parents on welfare: Language and literacy development]. 110 (Styrelsen for Undervisning og Kvalitet, 2020).
- Højten, A., Bleses, D., Jensen, P. & Dale, P. S. Patterns of educational achievement among groups of immigrant children in Denmark emerge already in preschool second-language and preliterate skills. *Appl. Psycholinguist.* **40**, 853-875 (2019). <https://doi.org/10.1017/S0142716418000814>
- Slot, P. L., Bleses, D., Justice, L. M., Markussen-Brown, J. & Højten, A. Structural and Process Quality of Danish Preschools: Direct and Indirect Associations with Children's Growth in Language and Preliterate Skills. *Early Education and Development* **29**, 581-602 (2018). <https://doi.org/10.1080/10409289.2018.1452494>
- Geary, D. C., Hoard, M. K., Nugent, L. & Bailey, D. H. Adolescents' functional numeracy is predicted by their school entry number system knowledge. *PLoS One* **8**, e54651 (2013).
- Højten, A., Hoff, E., Bleses, D. & Dale, P. S. The relation of home literacy environments to language and preliterate skills in single- and dual-language children in Danish childcare. *Early Childhood Research Quarterly* **55**, 312-325 (2021). <https://doi.org/10.1016/j.jecresq.2020.12.007>
- Trivette, C., Dunst, C. J. & Gorman, E. Effects of Parent-Mediated Joint Book Reading on the Early Language Development of Toddlers and Preschoolers. *Center for Early Literacy Learning - CELL Reviews* **3** (2010).
- Vygotsky, L. S. (Harvard university press, 1978).
- Dougherty, L., Lloyd, J., Harris, E., Caffrey, P. & Harris, M. Access to appropriate health care for non-English speaking migrant families with a newborn/young child: a systematic scoping literature review. *BMC Health Serv. Res.* **20**, 309 (2020). <https://doi.org/10.1186/s12913-020-05157-x>
- Gómez, A. *et al.* Bills, babies, and (language) barriers: Associations among economic strain, parenting, and primary language during the newborn period. *Family Relations* **71**, 352-370 (2022). <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/fare.12587>
- Hoff, E., Højten, A. & Bleses, D. in *Language Development: Individual Differences in a Social Context* (eds James Law, Sheena Reilly, & Cristina McKean) (Cambridge University Press, 2022).
- Højten, A. in *Når børn lærer sprog. Dansk sprogtilgængelsesforskning i et internationalt perspektiv* (eds Dorthe Bleses & Anders Højten) Ch. 10, 261-296 (Syddansk Universitetsforlag, 2009).
- Højten, A. & Bleses, D. Relative heritage language and majority language use before school start explains variance in 2nd grade majority language but not reading skills. *Front. Psychol.* **14** (2023). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1134830>
- Oller, D. K. & Eilers, R. E. in *Child Language and Child Development Vol. 2* (Multilingual Matters, Clevedon, 2002).
- Bosch, L. & Sebastián-Gallés, N. Simultaneous bilingualism and the perception of a language-specific vowel contrast in the first year of life. *Language and Speech* **46**, 217-243 (2003).
- Cristia, A., Dupoux, E., Gurven, M. & Stieglitz, J. Child-Directed Speech Is Infrequent in a Forager-Farmer Population: A Time Allocation Study. *Child Dev.* **90**, 759-773 (2019). <https://doi.org/10.1111/cdev.12974>
- Kuhl, P. K. Early language acquisition: Cracking the speech code. *Nature Reviews Neuroscience* **5**, 831-843 (2004). <https://doi.org/doi.org/10.1038/nrn1533>
- Liu, H. M., Kuhl, P. K. & Tsao, F. M. An association between mothers' speech clarity and infants' speech discrimination skills. *Developmental Science* **6**, F1-F10 (2003).
- Renzi, D. T., Romberg, A. R., Bolger, D. J. & Newman, R. S. 19-33 (Educational Publishing Foundation, 2017).
- Golds, L., Gillespie-Smith, K. & MacBeth, A. Exploring the relationship between maternal wellbeing, infant development, smartphone use, and mother-infant responsiveness. *Infancy* **30**, e70005 (2025).
- Jylänki, P., Mbay, T., Hakkarainen, A., Sääkslahti, A. & Aunio, P. The effects of motor skill and physical activity interventions on preschoolers' cognitive and academic skills: A systematic review. *Prev. Med.* **155**, 106948 (2022).
- Bosire, J. P. O. & Napoli, A. R. Promoting early language development through parent education: A randomized trial of a text messaging intervention. *J. Appl. Dev. Psychol.* **101**, 101875 (2025).

TRYGFONDENS
BØRNEFORSKNINGSCENTER

Universitetsbyen 51
Bygning 1813-1814
8000 Aarhus C